

Ioan Hațegan, *Pavel Chinezu*, Timișoara, Editura Helicon, f.a. (1994), 237 p.+hărți anexe.

Prima monografie românească privind personalitatea lui Pavel Chinezu are două merite importante, un neajuns mare și câteva mai mărunte.

Ea este, mai întâi, prima biografie românească a celebrului luptător antiotoman realizată pe baza unui efort impresionant de documentare, demn de a fi urmat. Bibliografia anexată numără 454 de titluri de lucrări românești, maghiare, germane, sârbești, din domeniul istoriei, lingvisticii istorice, folclorului etc. De pe urma acestei documentări exemplare a autorului, de-a lungul unei perioade de peste două decenii a rezultat o reconstituire convingătoare a vieții personajului, publicată inițial în mai multe studii, apoi susținută ca teză de doctorat la Universitatea din Cluj-Napoca. Autorul deschide lucrarea cu două capitole dedicate prezenței lui Pavel Chinezu în conștiința posterității și în istoriografie, încercând să lămurească problema delicată a originii sale învăluite în legendă. În continuare, istoria celor trei decenii probate documentar (1464-1494) ale biografiei personajului este marcată cronologic, în opt capitole, ale căror titluri încearcă a sintetiza etapele ("Ucenicia armelor", "Comitele de Timiș", "Câmpul Pâinii", "În flăcările focurilor de tabără" etc.). Lucrarea este complex ilustrată – și aceasta e un merit în sine – cu imagini reprezentând documente, manuscrise și fortificații de epocă, sigilii și blazoane ale eroului, tablouri târzii, planuri de bătălii și mai cu seamă un set de hărți, care completează în mod util reconstituirea istorică.

Al doilea merit al lucrării este acela că ne oferă o istorie politico-militară amănunțită a intervalului cercetat cu accent pe războaiele antiotomane și evenimentele din zona Banatului, făcând evident legătura lor cu personajul analizat. Este interesant chiar și capitolul "Banatul și turcii otomani 1368-1456", măcar că prezența sa nu se justifică decât ca anticipare a tezei susținute de autor, aceea a originii românești și bănățene a eroului.

Tocmai în afirmarea acestei teze, care nu este și demonstrată, rezidă marele neajuns al cărții, menționat mai sus. Autorul afirmă fără ocol faptul că Pavel Chinezu "a fost rodul poporului român" (p. 5), "a fost român născut în jurul anului 1432 într-un sat "cnez" din Banat. Singura problemă de rezolvat o constituie stabilirea exactă în care din cele trei localități bănățene "cnez" s-a născut ..." (p. 219). Asemenea aserțiuni ferme se cer însă susținute de argumente fără fisură. Or, "argumentul" autorului este de-a dreptul dezarmant: "prin negări repetate istoricii ajung la concluzia originii sale românești" (p. 64-sic!!). Simplul fapt al aglomerării toponimelor "Kenez" în apațiul românesc și comanda glorioasă peste Banat nu constituie totuși dovezi privind originea sa românească. Localități având numele "cnez", cu variante, se întâlnesc în tot cuprinsul regatului ungar. Singurul fapt evident, susținut și de către autor, este acela că eroul nostru stăpânește ca nobil unul dintre aceste sate inventariate și reprezentate pe o hartă, eventual e chiar originar de acolo, după cum afirmă fără tăgadă particula sa nobiliară "de Kynys" (ung. *Kynysi*). De ce este mai îndreptățită o localitate din Banat decât altele nu se demonstrează în nici un fel.

În opinia noastră sunt și alte indicii, care îndepărtează problema originii lui Pavel Chinezu de varianta românească, susținută de autor. În istoriografia noastră prima mențiune pare să fie a lui Nicolae Stoica de Hațeg în manuscrisul său "Cronica Banatului" alcătuit prin 1825-27, într-o epocă romantică, în care erau recuperați pentru istoria națională și Corvineștii, Iancu și Matia. El nu are argumente că ar fi român ("spun" <unii>), după cum nici istoricii de mai târziu nu au, preluând mecanic traducerea eronată a numelui "Pavel Chinezu", în loc de Paul "de Chinez". Chiar și unii istorici străini au căzut în această capcană. E interesant de subliniat faptul că Șincai, istoric de calibru, stăpân peste toate

sursele vremii sale, n-a riscat să afirme originea românească a lui Pavel Chinezu (numit de el *Chinisie*, ba chiar *Paul de Canisa*!!).

Cercetând recent evoluția frunțașilor nobilimii românești din regatul ungar din perioada Corvineștilor am putut constata o serie de elemente de identitate comune la toți nobilii români ridicați pe scara socială cu excepția explicabilă a Dragfieștilor*. Ei provin în proporție covârșitoare din Hațeg, Banatul de Severin și Maramureș, sunt familiari ai Corvineștilor sau ai unor dregători din aceste părți, sunt ușor identificați prin particula nobiliară formată din numele satului de origine, își constituie domeniul cu precădere în regiunile de la est de Tisa și își păstrează în toate cazurile moșia de origine, chiar dacă își mută reședința în altă parte, obțin adesea danii în vecinătate, uneori în dauna rudelor de sânge și vecinilor mai slabi, unii pot fi dovediți în legături reciproce și cu mediul de origine, formând la curtea regală ceea ce am numit „partida românească”. Pavel Chinezu nu se regăsește însă în grupul acum relativ bine cunoscut al frunțașilor (*egregii, magnifici*) nobilimii de origine română. Acest fapt anulează și singurul „argument” al adepților românității lui: originea dintr-un *cnez* de sat înnobilit. Nu putem exclude cu totul ipoteza originii familiei sale dintr-un *cnez* întemeietor, dintr-unul din numeroasele sate cu acest nume, inventariate de autor, deși nu avem alte indicii în acest sens. E însă sigur că el nu a făcut parte din grupul individualizat al nobilimii române.

El apare documentar brusc în anul 1464, cu calificativul *egregius*, cu care erau menționați cei care îndeplineau (sau au îndeplinit) o funcție oficială și se aflau între familiarii Curții regale. Evoluția contemporanilor săi români, aflați în poziție similară (Ioan Căndreș de Râu de Mori, Ioan Ungur de Nădăștia, Ștefan de Mâtnic, Ladislau Ficior de Ciula) sugerează originea „Chinezului” dintr-o familie de mici nobili distinși în campaniile militare. Legenda originii sale nenobile, din familia unui morar, înnobilit de regele Matia nu ni se pare plauzibilă din această perspectivă.

Pavel Chinezu se afirmă la început în calitate de familiar al lui Blasiu Magyar de Podmania (Podmanicki) originar din părțile slovace, ban al Croației și Sloveniei (1470-1472, 1483) și voievod al Transilvaniei (1472-1475). Fiica acestuia, Benigna, i-a și devenit soție.

Domeniul său cuprindea cu predilecție posesiuni din aceleași părți nordice și din vestul Ungariei. Reședința și-a fixat-o la Nagy Vászony în comitatul Veszprém.

Prima danie cunoscută pentru Pavel Chinezu ne îndreaptă tot către aceleași părți ale Ungariei superioare din comitatul Abauj (posesiunile infidelului Valentin de Kéty – 1464), unde existau două localități gemene cu numele *Kinizs* Mare și Mic, cu grafie identică cu numele personajului nostru *Kinizsi* (majoritatea celorlalte sate derivând din „cnez” apar în forma „Kenez”). Ioan Hațegan trece cu multă ușurință peste această variantă susținută între alții de Gaspar Heltai, la 80 de ani de la moartea eroului, interval în care memoria poate păstra încă informații nealterate. În Cronica sa, Heltai afirmă că vestitul comandant de pe frontul antiotoman era fiul unui nobil din acele părți posesor la Kis Kinizs. Opinia sa nu s-a putut proba documentar deocamdată, însă a fost îmbrățișată de unii istorici maghiari, respinsă de alții. Noi o credem plauzibilă.

Indiferent însă de ce informații ar mai putea aduce viitorul, credem că de acum este destul de limpede un fapt: în toată lucrarea nu există nici un argument convingător privind originea românească a lui Pavel Chinezu. Această constatare rezultă cu evidentă din conținutul merituoasei încercări a lui Ioan Hațegan, deși în concluzii se contrazice în mod flagrant susținând contrariul. Lucrarea sa, care utilizează cvasi-totalitatea informației cunoscute până la această dată, nu găsește un singur argument indubitabil în sprijinul tezei

* *Mediævalia Transilvanica*, I, 1997, nr. 1-2, p. 87-112.

pe care o susține, în continuarea unei întregi istoriografii de până acum. Mitul romantic al "eroului român" Pavel Chinezu, ridicat din mijlocul poporului își încheie ciclul istoriografic. Prima monografie românească a lui Pavel Chinezu are toate șansele să fie și ultima.

Nu putem încheia fără a avertiza cititorul asupra multor erori tipografice și nu numai (ex. titluri din Bibliografie în germană și franceză), a unor afirmații riscate (d. ex. despre *egregius*, românitatea nobililor Sokol ș.a.), lipsa unui indice de nume și a unei cronologii succinte care să faciliteze orintarea într-o narațiune vastă și bogată.

Ioan Drăgan

Kristó Gyula, *A székelyek eredetéről*. Szeged, 1996, 169 p. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár, 10).

Tema originii secuilor este veche și plină de dispute istoriografice pătimașe. Consensul nu a existat niciodată. S-au scris sute de pagini privind o origine ori alta. Kristó Gyula, unul dintre cei mai reputați medievști maghiari, declară cu prudență că s-a interferat în problematică pentru a-și susține punctele de vedere, fără ca să pretindă că va rezolva definitiv problema. Lucrul va fi posibil abia atunci când unele cercetări parțiale vor mai progresa.

Cu metodă, recurgând la bibliografia fundamentală și fără a se lăsa furat de ideile anterioare, autorul străbate o suită de probleme, grupate în capitole distincte. Se oprește astfel la etimologie, etnografie, istorie socială, arheologie, lingvistică, istoria bisericii și a așezărilor. La început (p. 7 și urm.), citim despre transferul numelor etnice în nume de ocupații, situație care, în cazul secuilor, indica de obicei pe paznicii de hotare. Pare imposibil ca secuii să fi preluat scrierea pe răboj de la români, ci mai curând de la slavi și greci, la nordul Mării Negre. Cercetările mai noi indică faptul că ele nu sunt moștenirea tuturor secuilor, ci provin mai ales din jurul Odorheiului (p.21-23). Pentru a încerca explicarea evoluției etnice a secuilor, se apelează la analogia evoluției cavarilor și calizilor în aceiași ambianță a statului maghiar.

Au fost mereu auxiliari militari. Caracterul acesta este pus, din nou în relație cu acela al cavarilor. De aici se reia și problema relației de rudenie a secuilor cu aceiași cavari. Dintr-o polemică cu Hóman Bálint și Györfy György, Kristó trage concluzia că nu sunt argumente serioase care să confirme independența etnică a secuilor față de cavari. El consideră că cei din urmă au reprezentat pe toți ori pe majoritatea auxiliarilor care s-au alăturat ungarilor la venirea în Pannonia. Secuii erau doar una dintre ramurile lor și nu cea mai mare, deoarece o parte dintre ei rămăseseră pe Volga, lângă bulgarii de acolo. În cifre absolute, ar putea să fi fost vorba de 5-10.000 de indivizi. Kristó stabilește o graniță dintre istoria secuilor din statul nomad maghiar și cel feudal, înființat la începutul secolului al XI-lea. În timpul celor două prime veacuri de conviețuire comună cu ungurii, secuii și-au pierdut treptat limba cu care veniseră (türca), adoptând-o pe cea maghiară. Secuii au fost nomazi, călăreți legați de creșterea animalelor. Darea boilor este o moștenire a dării cailor.

După secolul al X-lea, hotarele de atunci ale ungarilor erau populate cu aliați. Poziționarea secuilor în Bihor pare să fie sigur legată de acest moment. Prezența lor, destul de însemnată, în alte puncte geografice, din nordul și vestul statului, poate fi mai greu cronologizată. Ea este doar o certitudine a secolelor XIII-XIV. Secuii din afara Transilvaniei se vor asimila organizării din jurul cetăților. Situația celor din Transilvania a fost deosebită datorită numărului sporit și a poziției geografice pe care au ocupat-o. Inițial